

Røros 31.1.2023

Innspill til ny kulturmiljølov fra ICOMOS Norge

ICOMOS Norge viser til invitasjon fra Kulturmiljølovutvalget til å sende inn innspill til arbeidet med ny kulturmiljølov. Nedenfor følger vårt innspill til arbeidet. Vi legger også ved innspill fra ICOMOS Norges fagkomite for *Intangible Cultural Heritage* og *Cultural Tourism* i eget vedlegg.

Verdensarv

Norge har i likhet med 194 andre statsparter ratifisert Verdensarvkonvensjonen og dermed forpliktet seg til å ivareta sin egen natur- og kulturarv og verdensarv. Verdensarven har ingen egen lovgiving i Norge i dag, men beskyttes gjennom blant annet kulturminneloven og plan- og bygningsloven. De siste årene har det blitt presisert i flere stortingsmeldinger at de norske verdensarvområdene skal utvikles som fyrtårn for den beste praksisen innen natur- og kulturminneforvaltning. De norske verdensarvstedene opplever imidlertid ofte en manglende samkjøring mellom ulike statlige aktører når det gjelder forvaltningen og hensyntagen til verdensarvverdiene. Vi vil derfor oppfordre utvalget til å se på hvordan det sektorovergrepene forvaltningsansvaret for verdensarven kan forankres bedre i det norske lovverket.

Flere av de norske verdensarvområdene har store landskapsrom som har en tett relasjon til verdensarvverdiene. Tålegrenser for visuell påvirkning er en viktig del av den daglige forvaltningen av steder som f.eks. **Struves meridianbue, Bergkunsten i Alta og Røros bergstad og Circumferensen**. Slike saker kan være vanskelig å håndtere etter dagens lovverk. Dette kan f.eks. være saker knyttet til utbygging av fornybar energi.

De norske verdensarvstedene har alle pågående saker som potensielt kan true verdensarvverdiene. Flere av sakene skal konsekvensutredes etter plan- og bygningsloven. UNESCO har sammen med ICOMOS, IUCN og ICCROM utarbeidet en ny veileder «Impact Assessment», som er spesielt rettet mot verdensarvstedene. Norge har foreløpig ikke implementert denne veilederen i sitt KU-system. Dette betyr at de norske verdensarvstedene ikke kan sette krav til bruk av denne veilederen.

Vi stiller oss gjerne til disposisjon for utvalget dersom det er ønskelig.

Magnus Borgos

President ICOMOS Norge

Vedlegg 1

ICOMOS Norges fagkomite for immateriell kulturarv

v/ leder Eivind Falk

Innspill til Immateriell kulturarvs plass i ny Kulturmiljølov

Det arbeides med å lage en ny kulturmiljølov i Norge. Den nye loven vil erstatte kulturminneloven fra 1978, og det er et sterkt ønske fra ulike miljøer at immateriell kulturarv skal få en plass og løftes frem i denne loven. ICOMOS Norges fagkomite for immateriell kulturarv har drøftet dette, og vi ønsker å bidra i arbeidet med en ny Kulturminnelov.

Materiell og immateriell kulturarv

I mandatet til utvalget for ny Kulturmiljølov antydes sammenhengen mellom materiell og immaterielle kulturarv:

Immateriell kulturarv

Forslaget til ny lov skal først og fremst gi grunnlag for vern av materiell, og ikke immateriell kulturarv. De to dimensjonene er likevel i noen grad knyttet sammen, for eksempel der immaterielle verdier kan knyttes til en fysisk lokalitet. Som et annet eksempel kan overføring av tradisjons- og handlingsbåren kunnskap være en forutsetning for bevaring og bruk av kulturminner og kulturmiljøer. Utvalget skal drøfte om, og eventuelt hvordan, lovforslaget bør ta høyde for sammenhengene mellom kulturmiljø og relevante deler av den immaterielle kulturarven.

En ny kulturmiljølov burde ivareta både den materielle og den immaterielle kulturarven. Ikke bare fordi Norge har ratifisert konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven, og dermed anerkjenner den immateriell kulturarvens behov for vern, men også fordi de to dimensjonene i mange tilfeller er uløselig knyttet sammen.

Dette poengteres også i innledningen til Unescos konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven: «som tar i betraktning det dype gjensidige avhengighetsforholdet mellom immateriell kulturarv og materiell kultur- og naturarv.»¹

Det er bra at ambisjonen for kulturvernet framover er mer helhet og sammenheng, noe innføringen av begrepet kulturmiljø gjenspeiler.²

Definisjon av immateriell kulturarv

Ifølge konvensjonen er immateriell kulturarv³ definert som:

¹ Konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven (UNESCO). Tilgjengelig bl.a på Lovdata

² Meld. St. 16 (2019–2020). Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold.

³ <https://www.immaterieellkulturarv.no/om-unesco-konvensjonen/>

«praksis, fremstillinger, uttrykk, kunnskap, ferdigheter – samt tilhørende instrumenter, gjenstander, kulturgjenstander og kulturelle rom – som samfunn, grupper og, i noen tilfeller, enkeltpersoner anerkjenner som en del av sin kulturarv.»

Denne immaterielle kulturarven, som er overført fra generasjon til generasjon, blir stadig gjenskapet av samfunn og grupper i relasjon til deres miljø, i samspill med naturen og med deres historie. Det gir dem en følelse av identitet og kontinuitet, noe som fremmer respekt for kulturelt mangfold og menneskelig kreativitet.

Konvensjonen er utarbeidet for å sikre respekt for og øke bevissthet om og betydning av immateriell kulturarv. Konvensjonen er ment å fungere som supplement til UNESCO-konvensjonen om vern av verdens kultur- og naturarv av 1972. Hensikten har vært å skape balanse mellom materiell og immateriell kulturarv innenfor UNESCOs normative arbeid på feltet, både nasjonalt og internasjonalt. For mange er begrepet immateriell kulturarv fremdeles ukjent, men etter at konvensjonen ble ratifisert har stadig flere blitt kjent med begrepet.

Videre er formålet med konvensjonen å legge til rette for prosesser som viderefører immateriell kulturarv slik den kommer til uttrykk blant annet på disse fem områdene:

- muntlige tradisjoner og uttrykk, herunder språk som et uttryksmiddel for immateriell kulturarv
- utøvende kunst
- sosiale skikker, ritualer og festiviteter
- kunnskap og praksis som gjelder naturen og universet
- tradisjonelt håndverk

Med ratifiseringen av konvensjonen er det fastslått at at den immaterielle kulturarven er like viktig, og har et behov for vern, på samme måte som den materielle kulturarven.

Et utvidet vernebegrep

«En gammel håndverker er som et brennende bibliotek», lyder et vestafrikansk ordtak. Den immaterielle kulturarven kan være vel så sårbar som de fysiske kulturminnene, fordi det er levende kunnskap som alltid sitter i mennesker. Når en tradisjonsbærer dør kan kunnskapen bli borte, og er tapt for alltid. Å videreføre denne levende kunnskapen til en ny generasjon er den viktigste måten man kan verne immateriell kulturarv på. Dette understreker at behovet for vern ikke kan isoleres til fysiske objekter, men også må omfatte praksis og utøvelse. For å understreke at dette dreier seg om levende tradisjoner og praksiser blant mennesker, har man i stadig større grad også begynt å bruke begrepet *levende kulturarv*.

Konvensjonen om Vern av den immaterielle kulturarven er et dokument som sier noe om hvordan medlemsstatene bør utforme og gjennomføre politikken eksempelvis på kulturarvsfeltet. I 2003 ble konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven vedtatt. Norge ratifiserte konvensjonen i 2007. En rekke land som har ratifisert konvensjonen har fulgt opp dette med å ta immateriell kulturarv inn i lovverket. Vi mener Norge bør følge dette eksempelet.

Å implementere den immaterielle delen av kulturarven i norsk lov vil understreke viktigheten av den immaterielle kulturarven og det spesielle formen for vern dette innebærer.

Utøvere og fellesskap i fokus

Den levende / immaterielle kulturarven uløselig knyttet til mennesker. Utøveren og tradisjonsbæreren er helt sentral for at tradisjoner og praksiser skal vernes og videreføres. Konvensjonen framhever viktigheten av utøvere og fellesskap/samfunn⁴ for å verne om den immaterielle, levende kulturarven. Slik involvering og deltakelse innen arbeidet med kulturarv passer godt med målene i den nye kulturmiljøpolitikken.

Balanse mellom materiell og immateriell kulturarv

Man kan selvsagt velge å se den immaterielle kulturarven og den materielle hver for seg, og det er åpenbart at slik de er definert hver for seg representerer en kulturell verdi, enten det er stavkirker eller tradisjonstømmerens levende kunnskap.

Likevel er det slik at materiell og immateriell kulturarv er uløselig knyttet sammen, gjennom for eksempel bygningsvern, der håndverkeren er sentral, eller den utøvende musikeren som trenger et instrument å spille på. Derfor er det ikke kun slik at vi trenger den immaterielle kunnskapen for å ta vare på de fysiske kulturminnene. Vi trenger også de materielle kulturarven for å ta vare den immaterielle dimensjonen.

Hensikten med UNESCOs konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven har vært å skape balanse mellom materiell og immateriell kulturarv, både nasjonalt og internasjonalt. Konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven fra 2003 var et svar på verdensarvkonvensjonen fra 1974. Norge ratifiserte konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven i 2007.

De fleste vil være enige i at man i kulturminnevernet i Norge har en hatt et sterkt fokus på den materielle kulturarven, og mindre på den immaterielle. Det er derfor viktig at en ny kulturmiljølov ikke bidrar til å forsterke denne historiske skjevheten. En ny lov bør derfor ivareta også den immaterielle dimensjonen.

Eksempler fra andre land

Internasjonalt ser vi hvordan den immaterielle kulturarven i økende grad får sin plass i lovverket. UNESCO har ellers laget en god oversikt over kulturlovgivning i ulike land. Her er det mulig å søke på tema, blant annet immateriell kulturarv: <https://en.unesco.org/cultnatlaws/list>

Det finnes en rekke lovverk i andre land der immateriell kulturarv nevnes. Vi har sett på noen eksempler relevante lovverk å skjele til når en lov skal utformes i Norge. Noen av lovtekstene er

⁴ Det engelske begrepet her er *communities*. Enkelte begreper fra konvensjonen på engelsk/fransk er ikke lett å oversette til tilsvarende norske dekkende begreper. Den norske oversettelsen av *community* er *samfunn*, *fellesskap* er kanskje det norske begrepet som dekker dette best.

veldig omfattende i sin beskrivelse av den immaterielle kulturarven, eller håndverk. Flere eksempler finnes i Japan, der vi har gått mer i dybden i beskrivelsen. Romania har en egen lov for immateriell kulturarv. En rekke land definerer immateriell kulturarv i sine lovverk, ofte tett basert på konvensjonens definisjoner. Konvensjonen er sentral og det refereres ofte videre til denne, et eksempel er Frankrike. Ved å vise til konvensjonen i lovverket, løftes den dermed fra å være en konvensjon landet har ratifisert til en del av loven, som vil være mer forpliktende.

Frankrike - konvensjonens sentrale rolle

Frankrike nevner Immateriell kulturarv indirekte i sine lovverk, ved å referere til Unescos konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven. En fordel med å vise til konvensjonen vil være at denne allerede har en gjennomarbeidet tekst knyttet til definisjoner av immateriell kulturarv. En utvidet forståelse av vern er helt sentral i konvensjonen, noe som også gjenspeiles i konvensjonens tittel.

Konvensjonen har grundige definisjoner og beskrivelser av ulike aspekter av vern av den immaterielle kulturarven. Konvensjonen poengterer også viktigheten av rollen til tradisjonsbærere, utøvere og felleskap innen immateriell kulturarv.

Japan – andre perspektiver på kulturarv

Japan er et interessant eksempel innen synet på immateriell kulturarv. Japan har hatt en viktig rolle i arbeidet med konvensjonen og har lenge anerkjent de immaterielle verdiene ved kulturarven.

Japan var tidlig ute i 1974 med sin ***The Law for the Promotion of Japanese Traditional Craft Industries*** (Loven for promotering av japansk tradisjonshåndverk).

Loven for fremme av japansk tradisjonshåndverk ble vedtatt 25. mai 1974, og er utformet for å bevare og fremme japansk tradisjonelt håndverk i vår tid. Den fungerer slik:

1. Den definerer myndighetene som har rett til å validere et tradisjonelt håndverk. Et tradisjonelt håndverk utpekes etter loven av finans- og næringsministeren.
2. Den spesifiserer standardene for å være et tradisjonelt håndverk. Som kreves av loven, bør et tradisjonelt håndverk være:
 - brukes hovedsakelig i dagliglivet;
 - produsert hovedsakelig for hånd;
 - produsert ved bruk av en tradisjonell ferdighet eller teknikk;
 - laget av tradisjonelle materialer
 - produsert i et bestemt område med et visst antall håndverkere.

I tråd med målsettingen for loven, har den virkelig gått langt for å beskytte og fremme det japanske tradisjonelle håndverket siden den trådte i kraft. Grunnen til at loven har fungert så godt er antagelig som følger:

- For det første spesifiserer loven vernemålene tydelig, noe som er av stor betydning. Før loven ble innført, hadde folk allerede innsett nødvendigheten av å beskytte tradisjonelle

håndverk, men en var redd det ville oppstå problemer når en igangsatte konkrete tiltak fordi de t var usikkerhet om hva som da skulle beskyttes som et tradisjonelt håndverk.

- For det andre setter det eksplisitt standarder for å være et tradisjonelt håndverk, som sikrer høy kvalitet, og dermed være gunstig for dets langsiktige utvikling. Dette motvirker industrialisering av produksjonen, forringelse av kvaliteten og kortsiktig fortjeneste.
- Sist, men ikke minst, tjener den offisielle anerkjennelsen fra nasjonalt nivå ovenfor til å bygge offentlig tillit til håndverkskvalitet og vekke en sterk følelse av stolthet i håndverkere og lokalsamfunn.

Disse tre grunnene ovenfor forklarer godt lovens effektivitet når det gjelder å fremme tradisjonelt håndverk. Et viktig poeng er også at det er finans- og næringsdepartementet (METI) som har fått ansvar for å forvalte loven.

I tillegg til loven om tradisjonshåndverk har Japan også en egen lov om kulturarv i bredere forstand: **Law for the protection of Cultural Property**. Japan har et bredt og helhetlig syn på kulturarv, der både det materielle og immaterielle beskrives. *Under Object of cultural property* beskrives ulike typer kulturarv, slik som *Tangible, Intangible, Folk Cultural Property, Monuments og Landscape*.

Japan har også bidratt til en bredere forståelse for de immaterielle verdiene ved kulturhistoriske bygninger og betydningen av det tradisjonelle håndverket, både innen ICOMOS og UNESCO.

Sentralt her er **Nara Document of Authenticity** fra 1994, som er referert til i **Unescos operational guidelines**. Her ble det vestlige synet på autentisitet innen bygningsvern utfordret og diskutert. I Japan spiller den handlingsbårne kunnskapen som er knyttet til bygningene en hovedrolle.⁵

I flere sentrale kulturhistoriske bygninger skiftes store deler av bygningsmassen ut ved jevne mellomrom, uten at dette anses å svekke verneverdien. Det er i stor grad *håndverkskunnskapen* og de immaterielle verdier og praksiser ved bygningene man ønsker å verne.⁶

Estland: Å definere immateriell kultuarv og vern

Estland er et av landene som slår fast både vern og definisjon av immateriell kultuarv:

The objective of this Act is the preservation and diversity of cultural heritage, which is ensured with the following activities: (.....)

3) safeguarding of intangible cultural heritage.

Det er viktig å ha med seg at dette er en act, og ikke en lov, men en *forskrift* slik vi tolker det. Teksten beskriver dermed *hensikten* med loven. Beskrivelsen følger i stor grad konvensjonens definisjoner.

§ 5. Intangible cultural heritage

(1) Intangible cultural heritage means the practices, representations, expressions, knowledge, skills transmitted from generation to generation – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognise as part of their cultural heritage and recreate constantly.

⁵ Publikasjoner av Knut Einar Larsen m.fl

(2) The safeguarding of intangible cultural heritage means the creation of conditions to ensure the viability of intangible cultural heritage. This includes, inter alia, the identification, research, documentation and promotion of intangible cultural heritage.

Formuleringer av en lovtekst

Med utgangspunkt i slik vi tolker mandatet til utvalget, kan ikke den nye Kulturmiljøloven omfatte all immateriell kulturarv. Vi mener dermed at det er riktig å avgrense den immaterielle dimensjonen til det som er relevant for praksisen knyttet til det fysiske kulturminnet. For eksempel vil det være levende kunnskap som trebåtbygging, seilmaking og kunnskap om navigasjon, knyttet til fartøyvernet.

Det er imidlertid viktig at en ny lov eller en forskrift har en helhetlig tilnærming. Når det gjelder bygningsvern er det for eksempel lett å glemme de minste fagene som vi trenger for å sikre våre nasjonale kulturminner, som for eksempel trebåtbygger, gjørtler, seilmaker, treskjærer eller sturumaker. I rapporten *Kirkens særskilte verdier* pekes det for eksempel på 16 fag verneverdige tradisjonshåndverksfag som er kritiske for å ta vare på interiøret i norske kirker.

Vi erkjenner at denne lovteksten det arbeides med her, ikke kan omfatte hele området immateriell kulturarv, men vi mener likevel tiden er overmoden for en mer helhetlig lovgivning for dette feltet. Immateriell kulturarv, som også omfatter andre deler av den levende kulturarven enn det som er relatert til det som omfattes av mandatet, bør derfor ivaretas i en egen lovtekst som omfatter hele området som sorterer under UNESCOs konvensjon om Vern av den immaterielle kulturarven.

Med dette utgangspunktet foreslå vi derfor en formulering som avgrenser den immaterielle dimensjonen til det som er nedfelt i mandatet. Vi ber dermed om dette innarbeides i lovteksten gjennom et eget punkt:

Forslag til formulering lovtekst:

Ved siden av de fysiske kulturmiljøene beskrevet i denne loven, omfattes også de tilhørende immaterielle praksiser knyttet til de aktuelle objektene, som for eksempel tradisjonell håndverkskunnskap og annen praksis. Den immaterielle praksisen har, i tråd med UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven, et tilsvarende krav på vern.

Videre prosess

ICOMOS Norges fagkomite for immateriell kulturarv ønsker å bidra aktivt i det viktige arbeidet med denne loven, og stiller oss til disposisjon for lovutvalget i forbindelse med utformingen av ny lovtekst.

Lillehammer 27.01.23

Vedlegg 2

Innspill til ny kulturmiljølov fra ICOMOS Norges fagkomite for kulturturisme

v/leder Cecilie Smith Christensen

‘Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging’. Næringsutvikling og omstilling må skje gjennom helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Reiselivets utvikling og påvirkning, enten det er gjennom vekst eller resesjon, bør derfor være sentralt i den kommende kulturmiljøloven. [ICOMOS Internasjonale Charter for Kulturturisme \(2022\)](#) fremmer prinsipper og praksis som verner kulturmiljøer og steder. Charteret komplementerer [UNESCOs Visitor Assessment & Strategy Development Tool](#) utviklet med bistand fra UNESCOs rådgivende organer (ICOMOS, IUCN og ICCROM) og delfinansiert av Klima- og Miljødepartementet. Nevnte ressurser og verktøy bør gjøres kjent og nyttiggjøres i implementering av ny kulturmiljølov.

Charterets mål og prinsipper oversatt til norsk:

Mål 1 - Å plassere kulturminnevern og rettigheter i hjertet av reisemålsutvikling, ved å gi prinsipper som vil informere ansvarlig planlegging og forvaltning for kultur kulturarv, motstandskraft og tilpasning i samfunnet;

Mål 2 - Å fremme samarbeid og deltakende styring i forvaltningen av kulturarv og forvaltning av turisme, ved å bruke et folk-sentrert og rettighetsbasert tilnærming, med vekt på tilgang, utdanning og opplevelser;

Mål 3 - Å veilede kulturmiljø og reiselivsledelsen for å støtte FNs bærekraftige Utviklingsmål og klimapolitikk.

- *Prinsipp 1: Plasser bevaring av kulturminner og kulturmiljø i sentrum for ansvarlig kulturturisme;*
- *Prinsipp 2: Styr turisme i kulturmiljøer gjennom forvaltningsplaner informert av overvåking, bæreevne og andre planleggingsverktøy;*
- Prinsipp 3: Øk offentlig bevissthet og de besøkendes opplevelser gjennom sensitiv tolkning og presentasjon av kulturminnene og -miljøene;*
- *Prinsipp 4: Anerkjenn og forsterk rettighetene til urfolk og tradisjonelle eiere gjennom tilgang, inkluderende engasjement og deltakende forvaltning av kulturminner og kulturmiljø;*
- *Prinsipp 5: Øk bevisstheten og forsterk samarbeidet for bruk og bevaring blant alle interessenter involvert i turisme;*
- *Prinsipp 6: Øk lokalsamfunnenes tilpasningsevne gjennom kapasitetsutvikling, risikovurdering, strategisk planlegging og adaptiv ledelse;*
- *Prinsipp 7: Integrer klimatiltak og bærekraft i kultur- og naturbasert reiseliv.*

For å styrke verdensarvens relevans i Agenda 2030 og for å oppnå bærekraftsmålene mener ICOMOS også det bør legges større vekt på rapportering på SDG 11 ‘Bærekraftige byer og lokalsamfunn’ og delmål 11.4 ‘Styrke innsatsen for å verne om og sikre verdens kultur- og naturarv’, i [National Voluntary Reviews](#) og [Local Voluntary Reviews](#).